

# СУСПІЛЬСТВО

На Сумщині лікарняні заклади Шосткинського району отримали новітнє медичне обладнання, придбане за кошти місцевих бюджетів. Зокрема, стоматологічна поліклініка поповнилась сучасною установкою, яку використовуватимуть для лікування дітей. А у ЛОР-відділенні центральної районної лікарні встановили ендоскопічний комплекс, що значно полегшить та пришвидшить роботу медиків. Тепер фахівці бачать отоларингологічні патології на екрані монітора, точно знають про їхню локалізацію і можуть вчасно розпочати лікування, передає наш власкор Володимир Чернов

## «Надлюдина» пізньорадянського часу в героях і сюжетах сучасного роману,

або Не «Кулінарними смаками єдиними...» у серйозній розмові про Голодомор

**22 червня 2019 р.** «Голос України» опублікував статтю Володимира Сергійчука «Про кулінарні смаки радянського кіно замість серйозної розмови про велику трагедію українства» з критикою: 1) позиції групи демографів, що їх останнім часом найчастіше презентують українські науковці Наталя Левчук, Олександр Гладун та американський дослідник Олег Воловина, стосовно демографічних втрат населення України від Голодомору 1932—1933 рр.; 2) достовірності факту голоду 1928—1929 рр. в Україні, який встановила директорка Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору (HREC in Ukraine) Людмила Гриневич у своїй монографії «Голод 1928—1929 у радянській Україні». — К.: Інститут історії України НАНУ, 2013. — 435 с.; 3) вибору оргкомітетом тематики проведеного у Києві 7—8 червня 2019 р. міжнародного наукового симпозіуму «Епоха Голодомору у мовній та концептуальній картинах світу».

Не будучи фахівцем у галузі демографії, залишу цю частину дискусії колегам; через відсутність будь-яких аргументів на користь спростування фактів, наведених у монографії Людмили Гриневич, цю тему теж залишу поза увагою, натомість детально зупиняся на тематичному наповненні форуму.

Узяти участь у міжнародному науковому симпозіумі «Епоха Голодомору у мовній та концептуальній картинах світу» (7—8 червня 2019 р., Київ) мене спонукала увага оргкомітету до розвитку міждисциплінарних студій з цієї проблематики. Окрім того, що оргкомітет має повне право обрати тематику форумів на власний розсуд, такі студії давно на часі. Це якісно новий — методологічно, тематично і фактографічно — напрям не лише голodomорних студій, а й досліджень усієї комуністичної цивілізації та наслідків її побудови для українців як політичної нації.

Доповіді колег — істориків, літературознавців, філософів — та плідні дискусії дали чимало матеріалу до роздумів та спонукали до написання серії статей з висвітленнямного дослідницького бачення шляхів і засобів, застосованих більшовиками, для перетворення Третього Рима на Третій Інтернаціонал. Зокрема, у царині боротьби з релігією, нищення церкви та залучення натомість літератури і літераторів до процесу створення для спролетаризованого і здатіоналізованого суспільства політичних пеконань, «історичних» спогадів, «пролетарської» культури та філософії і стилю повсякдення «будівника комунізму». Ба більше, симпозіум став нагодою запропонувати колегам до обговорення мій власний абсолютно новий концептуальний підхід до вивчення та аналізу радянського комуніса — розглядати його ще і як рукотворну цивілізацію-підобріблених-Завітів.

Що, на мій погляд, слід розуміти під цивілізацією-підобріблених-Завітів? Реалізацію успадкованого від літератури і богослов'я «Серебряного

го державного терору, пропаганди, виховання, освіти та творенням специфічної культури (театр, плакат, література). Відкинувшись Старий і Новий Завіти, Закон та Милосердя, комунізм приніс Завіт-Культури-Революції, за яким Революція створила «нову людину», «надлюдину» з новою філософією та стилем життя, творчості, звичайного робочого процесу.

Замість стати творцем і дати самому собі «свое добро і зло, самому бути своїм суддею і месником свого закону» радянська «надлюдина» мала бути абсолютно підконтрольною владі. Тобто позбавленою всієї приватної власності (від нерухомості та житла до авторських прав на інтелектуальний продукт чи мистецький витвір) та нормальних сімейних стосунків, а працювати мусила там і стільки, де цього потребувала держава. Незгодних позбавляли роботи, житла і ув'язнювали до концтабору (ГУЛАГу), застосовуючи покарання трудом, поєднане з «перековкою сознання». На невіправно незгодних чекали засоби впливу медичного та медично-педагогічного характеру, тобто започатковане у 1921 р. Феліксом Дзержинським за підтримки Володимира Леніна примусове «лікування» у психіатричних лікарнях. Спеціальні статті з'явилися в Кримінальних кодексах РСФРР та УСРР відповідно у 1926 та 1927 рр.

Якщо за цару головним методом управління літературою і літераторами була гауптвахта, то Сталін поставив їх на службу режимові безпосередньо, вбудував у держслужбу. Якщо в часи «Вех» літератори найважливішою визнавали релігійність і домагалися увійти рівноправним партнером до політичного тандему держави і церкви, то тепер, перетворившись на робочу деталь державної машини, вони мусили дотримуватися партійності літератури. В іншому разі на них чекав ГУЛАГ або спецлікарня НКВС.

Після Жовтневого перевороту на місці Бога постав Вождь, він же — Інженер душ/Режисер-постановник масових театралізованих дійств, а «маси» відтепер мусили замість релігії спиралися на ідеологію та «залізну руку». До шахрая і злодія додався, сказати б, «офіційний», створюваний на партійне замовлення тип «надлюдини» серед різних рівнів влади — че-

кіст, партійний/комсомольський активіст, комінезамівець, беззвірник. «Надлюдина праці» знайшла втілення в штучному, ієрархізованому ударницькому русі. Ударника та стаханівця як експериментальний зразок для наслідування влада створила для «великої зони ГУЛАГу» (промисловість, колгоспи, радгоспи). Для «малої» — просто ударника гулагівських фаланг чи роти тилоополчення, бо «колишні» не мали права на «високе» звання стаханівця.

Вождь/Режисер сам був позбавлений дару творчості, а тому потребував сонму літераторів і чужих текстів. Література (радянський ерзац церкви) досить швидко відрефлексувала, що комуністична цивілізація — безплідна. Але російська — санкціонувала нехристиянську «харизму» Йосипа Сталіна та канонізувала зло. Протягом 1929—1938 рр. Михаїло Булгаков створив спеціально для нього євангеліє-від-сатани — роман «Мастер і Маргарита».

Українські поети та прозаїки від «заплітання гімнів червоному терору» (Василь Чумак, «Червоний заспів», 1919) досить швидко перейшли до «прокляття всім, хто звіром став» (Павло Тичина, «Замість сонетів і октав», 1920) та гасел «Геть від Москви!», «Відкрити всі вікна в Європу!» (1920-ті). Мало того, наприкінці 1920-х навіть так звані «офіційні» письменники вдаються до бунту на колінах і визнають у своїх творах, що примарна «загірна комуна» не варта була «убивства матері-України» (Микола Хвильовий, «Я—романтика», 1928). Комунізм, де б його не намагалися будувати силами російських більшовиків: у Європі, в Україні чи в Індії, — це катастрофа, а створена терором і літературно-мистецькою пропагандою радянська «надлюдина», свідомий чи з примусу «будівник комунізму» — «труп, що дихає» (Юрій Смолич, трилогія «Прекрасні катастрофи», 1928, 1930, 1933 («українська» частина трилогії).

Аналіз взаємовпливу історії радянського повсякдення на літературний процес і навпаки протягом усієї комуністичної епохи, окрім віддзеркалення форм еволюції радянської «надлюдини», дає змогу оприявити ще і вплив травматичного досвіду Голодомору на збереження українців як нації у ХХ ст. та перспективи національного розвитку у столітті ХХІ. У

героях і сюжетах знакових для ХХІ ст. романів — Леонід Кононович «Тема для медитації», Сергій Сингаївський «Дорога на Асмару», Володимир Сердюк «Мистецтво вмирання» — віддзеркалено травматичний досвід Голодомору, його вплив на вітальність українців як нації.

**Травма — наслідок шокуючих подій, які змінюють основи життя людини. Травматичний досвід репресій і Голодомору в Україні більшовики використали як «нульовий» цикл, основу і вектор руху, який об'єднує суму розрізнених дій. З одного боку, широкий спектр репресій мав залякати населення і спонукати до практично безоплатної, інтенсивної, на межі можливого праці, а з другого — створювався подібний до культи християнських святих культ «героїв революції» та «пioneerів-героїв». У 1932—1933 рр. у пресі з'явилися статті про «пioneerів — дозорців колгоспного врожаю», з 1934 р. — повноцінний культ вшанування пам'яті пionerів. Такім чином, спільнота «програмувалася» на оточення себе з реальним або уявним загиблім «героєм, мучеником», його родичами, свідками (реальними чи потенційними), з їхнім болем, консолідувалася цим «спільним болем», репресуючи в такий спосіб пам'ять про реальні події та особисті втрати там, де не вдається блокувати інформацію. Травма одночасно набуває статусу події, що змінила життя, та процесу, і починала в реальному часі моделювати ставлення до минулого, сприйняття сьогодення і майбутнього, вписуватися у повсякдення, ставати стилем життя, біографією та ідентичністю.**

Текст роману містить яскраві подорожі часовими пластами, від першої до останньої сторінки повертає героя і читача до подій 1933 р. Разом з українськими хліборобами переживається колективізація і Голодомор зі спробами позбавити їх разом із власністю й гідності; процес формування типу радянської «надлюдини» у жіночій іпостасі: сільських активісток 1930-х, чиїми руками Сталін відбирає селянський хліб, і комсомольських активісток 1970-х.

Характерним є тип сексто-та КДБ у студентському середовищі. Це нашадок сільського активіста часів комуністичного будівництва, коли буквально за пару десятиліть злочинців миттєво перетворювалися дружі та родичі. Через особисті причини однокласник і друг розправився з другом, ламаючи долю нашому герою та дівчині, у яку воювали закохані, рука-ми спецслужби.

Вихід з ПТСР автор з перших рядків тексту передає блуканнями героя рідним селом, у морозі, на межі свідомого і під-свідомого, з витисканням



# СУСПІЛЬСТВО

На Сумщині лікарняні заклади Шосткинського району отримали новітнє медичне обладнання, придбане за кошти місцевих бюджетів. Зокрема, стоматологічна поліклініка поповнилась сучасною установкою, яку використовуватимуть для лікування дітей. А у ЛОР-відділенні центральної районної лікарні встановили ендоскопічний комплекс, що значно полегшить та пришвидшить роботу медиків. Тепер фахівці бачать отоларингологічні патології на екрані монітора, точно знають про їхню локалізацію і можуть вчасно розпочати лікування, передає наш власкор Володимир Чернов

## «Надлюдина» пізньорадянського часу в героях і сюжетах сучасного роману,

або Не «Кулінарними смаками єдиними...» у серйозній розмові про Голодомор

**22 червня 2019 р.** «Голос України» опублікував статтю Володимира Сергійчука «Про кулінарні смаки радянського кіно замість серйозної розмови про велику трагедію українства» з критикою: 1) позиції групи демографів, що їх останнім часом найчастіше презентують українські науковці Наталя Левчук, Олександр Гладун та американський дослідник Олег Воловина, стосовно демографічних втрат населення України від Голодомору 1932—1933 рр.; 2) достовірності факту голоду 1928—1929 рр. в Україні, який встановила директорка Українського науково-дослідного та освітнього центру вивчення Голодомору (HREC in Ukraine) Людмила Гриневич у своїй монографії «Голод 1928—1929 у радянській Україні». — К.: Інститут історії України НАНУ, 2013. — 435 с.; 3) вибору оргкомітетом тематики проведеного у Києві 7—8 червня 2019 р. міжнародного наукового симпозіуму «Епоха Голодомору у мовній та концептуальній картинах світу».

Не будучи фахівцем у галузі демографії, залишу цю частину дискусії колегам; через відсутність будь-яких аргументів на користь спростування фактів, наведених у монографії Людмили Гриневич, цю тему теж залишу поза увагою, натомість детально зупиняся на тематичному наповненні форуму.

Узяти участь у міжнародному науковому симпозіуму «Епоха Голодомору у мовній та концептуальній картинах світу» (7—8 червня 2019 р., Київ) мене спонукала увага оргкомітету до розвитку міждисциплінарних студій з цієї проблематики. Окрім того, що оргкомітет має повне право обрати тематику форумів на власний розсуд, такі студії давно на часі. Це якісно новий — методологічно, тематично і фактографічно — напрям не лише голodomорних студій, а й досліджень усієї комуністичної цивілізації та наслідків її побудови для українців як політичної нації.

Доповіді колег — істориків, літературознавців, філософів — та плідні дискусії дали чимало матеріалу до роздумів та спонукали до написання серії статей з висвітленнямного дослідницького бачення шляхів і засобів, застосованих більшовиками, для перетворення Третього Рима на Третій Інтернаціонал. Зокрема, у царині боротьби з релігією, нищення церкви та залучення натомість літератури і літераторів до процесу створення для спролетаризованого і здатіоналізованого суспільства політичних пеконань, «історичних» спогадів, «пролетарської» культури та філософії і стилю повсякдення «будівника комунізму». Ба більше, симпозіум став нагодою запропонувати колегам до обговорення мій власний абсолютно новий концептуальний підхід до вивчення та аналізу радянського комуніса — розглядати його ще і як рукотворну цивілізацію-підобріблених-Завітів.

Детальний аналіз російської та української літератур цього періоду, а також часів комуністичного будівництва — тема окремої розмови. У контексті заявленої теми зазначу лише таке. У 1918 р. комуністична революція остаточно вигнала з політики ідею Бога, а особистість «розжалувала» до маси. Комуністична цивілізація в межах СРСР творилася з претензією на зданість до саморозвитку близько — з 1917-го по 1939 р. Методами продуктування законодавчих/підзаконних актів, застосування всеохопно-

## ОГОЛОШЕННЯ

Було втрачено прописне посвідчення на ім'я Гасій Валентин Євгенович. Дане посвідчення **являється недійсним.**

Втрачено Посвідчення учасника ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС серія А № 204239 видане на ім'я Нестеренко Михайло Леонідович, **вважати недійсним.**

Втрачено посвідчення багатодітної родини на ім'я Міщенко Людмила Миколаївна та Міщенко Миколи Олександровича, **вважати недійсним.**

Втрачений студентський квиток, виданий на ім'я Трофан Марії Михайлівни Київським Національним університетом культури та мистецтва, **вважати недійсним.**

Загублений диплом бакалавра серії № 1516/СТ від 06.07.2015р., В 15 № 116416, виданий Національним авіаційним університетом 30 червня 2015р. на ім'я Вишнівецької Єви Вячеславівни, **вважати не дійсним.**

## Фонд гарантування вкладів фізичних осіб повідомляє:

Продовжено строк здійснення процедури ліквідації ПУБЛІЧНОГО АКЦІОНЕРНОГО ТОВАРИСТВА "УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК" (далі - ПАТ "УПБ") та продовжено повноваження ліквідатора ПАТ "УПБ" Грошової С.В. з 31.08.2019 до 30.08.2020 включно.

Довідкова інформація: 0 800 308 108. www.fg.gov.ua.

Приватний нотаріус Міловського районного нотаріального округу Луганської області Н.М. повідомляє, що 19.06.2018 року відкрилася спадщина щодо майна Шеянової Діни Семенівни, 11.05.1929 року народження, яка до дня смерті постійно проживала в місті Червонопартизьк Луганської області. Для належного сприяння для здійснення особистого розпорядження спадковавця, прошу прибути особисто гр. Шеянова Олександра Олексійовича, 25.01.1954 року народження, до приватного нотаріуса Міловського РНО Луганської області Н.М. за адресою: 92500, Луганська область, Міловський район, селище міського типу Мілове, вулиця Центральна, 73, у термін до 15 серпня 2019 року. Для отримання додаткової інформації звертатися за телефонами: 0646522450 або 0996485711.

з себе у третьому(!) поколінні містичного жаху, сформованого травматичним досвідом Голодомору в його бабусі. Символом очищення від цього жаху є видіння його прабабусь з відьомським даром і вогонь хатньої печі, що одночасно очищає, зігриває і дарує світло. З перших же рядків у тексті виразно постає і мотив перегляду безперечного слідування православній апофатичній богословській традиції у частині переходу від споглядання до дії. Замість помсти сільським активістам — виконавцям хлібозаготівельних планів, що у реальній біографії автора жили до початку 1990-х років, до героя приходить розуміння, що тільки він, попри захорювання на рак після поранення у війні на Балканах, залишився діяльним на руїнах постголодоморного, українського села. Його ровесники практично спилися, навіть будучи власниками доволі успішного бізнесу. Щоб вижити, він мусив відпустити минуле, побороти рак, прийняти духовний спадок пращурів і найголовніше — повернути собі здатність любити.

У романі Сергія Сингайського «Дорога на Асмару» (Київ: «Кліо», 2016) зійшлися два горизонти досвіду. Комуністичне будівництво в Ефіопії з використанням голоду (загинуло від 500 до 1 200 тис. осіб) для упокорення суспільства (автор перебував там у 1984—1987 рр.) і вмираюча радянська цивілізація. Головні герой — киянин Андрій Волинський, військовий пerekладач, нащадок тих, хто пережив 1933-й, маргinalізацію села і селян, витіснення української мови як «петлюрівської», та москвич, кадебіст Ельдар Нефьодов, син «ворога народу», що на середину 1980-х після відрядження до Афганістану встиг стати «новим русским», предтечею «руського міра» в Україні. Обидва чоловічі образи — уособлення жертв комуністичного будівництва.

Офіцер КДБ Ельдар — яскравий приклад свідомого зрошення, такого собі самосинкретизму ідентичностей жертв і ката. Причому я-ката в ньому абсолютно поглинуло я-жертві. Убити, якщо це «в інтересах держави» чи в його власних, — для Ельдара не становить проблеми. Для нього, як і для співробітників ВУЧК—ДПУ—НКВС 1920—1930-х рр., це звичайна чекістська «робота». Використовувати ресурси держави як засіб для власного збагачення, не гребуючи торгівлею наркотиками чи зброєю, для нього не просто буденна річ, а право «надлюдини», наділеної владими і фінансовими можливостями. Свідо-

міє переродження жертві на ката та паразитичне накопичення статків, принаїдна демонстрація своєї принадлежності до сильної влади — це власне і є для Ельдара способом подолати ПТСР.

Для нього «голод та війна — аварійні клапани цивілізації». Тому й не стримує роздратування від усвідомлення, що червоні імперії не вдалося відібрati в українців гідність такою мірою, щоб вони, після Голодомору «орали собі лібісінко, співали про Галю й коханю», дякували за «подаровану» комуністами індустріалізацію, «оніміл» українську мову та повсюдний кадебістський контроль за письменниками з ризиком для них опинитися в спецзакладі, де «гуманна» радянська медичина лікувала «буржуазний націоналізм» галоперидолом.

Чи не найбільше роздратування кадебіста-москвича викликає Андрієва шляхетність, гідність, внутрішня сила і сміливість йти проти течії, він класифікує ці його якості як «бандерівщину»: «Крок на захід від Києва — уже камінь за пазухою. На Волині — волина... В Карпатах — МГ-34... А ще погорда, суко. О-о, яка погорда...» Тут видається, що характеристика «колонія за своїм розвитком стойти вище від колонізатора», стосується не так «домашньої» розмови про Ефіопію vs Еритрея, як прихованого за нею латентного протистояння Україна vs Росія.

Те, що Андрій переїдає в стані посттравматичного заціплення, читає відчуває вже з перших сторінок романа. Простір у тексті залишений сонцем: Миколаїв, палуба круїзного лайнера «Шота Руставелі», на якому Міністерство оборони СРСР відрядило військовиків до Ефіопії з місією допомоги голодуючому населенню, Стамбул та Айя-Софія за його бортом, води Суецького каналу та порт Асеб на ефіопському березі. Але це — нежиттєдайне сонце, і Андрій дуже швидко відчуває, чому так. Голод. Влаштований урядом Менгісту Хайле Маріама у боротьбі за побудову комунізму за сталінським «Кратким курсом історії ВКП(б)» і за сприяння СРСР.

Автор через Андрія, як свідок, ділиться досвідом очевидця свідомого творення голоду комуністами. Досвідом, який колись пережили українці в 1933-му. Тут і брехлива радянська преса в особі кореспондентів газети «Правда» та журналу «Проблеми міра і соціалізма», і расистське ставлення до голодуючого населення з боку радянських військових, і використання хліба як зброй, і безжалісне переселення ледь живих еритрейських селян до побудованих на кошти

уряду селищ на кшталт радянських міст-садів 1930-х рр. З одного боку — це позбавлення повстанців підтримки селян, з другого — повний контроль за тими, хто виживе: їжу, житло, роботу і навіть хатне начиння дала комуністична держава. Будівництво чергового селища для переселенців з Еритреї до «раю» соціалістичної Ефіопії, «вдячність» напівживих місцевих Радянському Союзу за «допомогу» московські журналисти документували, вимагаючи від ефіопів «забезпечити ентузіазм мас» у кадрі. Забезпечили: місцева міліція зібрала виснажених апатичних селян — здебільшого жінок — на мітинг та лише потому дозволила їм на камеру розвантажувати з радянських ЗІЛів мішки з канадійським зерном.

Усвідомити аналогію між голодом в Ефіопії та Голодомором в Україні, його наслідки, з якими стикався серед родичів, друзів чи колег, Андрієв вдалося не відразу. Однак автор передав процес виходу людини з ПТСР і переходу до активного життя через зустріч з українцями з канадійської діаспори самим ритмом тексту. Це «обживання простору німоти» від моменту виходу за кордон і «залізну завісу» СРСР відчувається мало не на рівні вібрації рядків. Воно бринить на таких частотах, що вухо не здатне вловити, але розносить резонансом посттравматичний анабіоз і герою, і автору з читачем. Від слів українки з Торонто Раї «це Голодомор, нам про таке розповідають у школі» Андрія охопило «дивне відчуття. Ніби хтось занурив йому в нутроці руку й поворотився на клоаку.

У своїй одіссеї герой одночасно є старим і молодим, живим і мертвим, «пошматованим зсередини». Точний діагноз цієї «пошматованості» свого часу встановив у щоденниковому запису від 1924 р. Сергій Єфремов: «Вийшли з людей душу. Натомість нічого не дали». Володимир Сердюк передає цю метафору в одній з новел як одночасне усвідомлення героя беземоційного відчуття живого процесу поглинання його підсвідомості зрошенням ідентичністю жертві і ката. Це живий відгомін процесу перетворення СРСР на наддержаву методом організації системи таборів ГУЛАГу. Беземоційне усвідомлення, як через тіло і розум героя ця гібридна ідентичність виявляє рефлекторну чинність у соціумі безпомилковим вільнознавництвом жертв, що їх можна беззарко згвалтувати, як концтабірна практика «колимського трамваю» перетворила на нормальну практику повсякдення. Герой фіксує це як прояв такого собі самосинкретизму, що проявився невідомо звідки, мовби без причин і витоків. Насправді причиною є те, що він — з покоління нашадків тих, на чиє життя привів загаданий процес втрати злом «хімічної чистоти». Однак, через стан анабіозу — спочатку від часу до часу, а

ближче до фіналу дедалі наполегливіше — пробивається калейдоскопічна послідовність спогадів про досвід голоду та репресій за участю в УПА, про репресії за сміливість говорити і мислити рідною мовою (спочатку на Західній Україні у до- та повоєнні роки, а потім — наприкінці 1980-х — на Далекому Сході). Через анабіоз від часу до часу проривається і усвідомлення, що «вступ до партії — договір, скріплений кров'ю» і він його жодного разу не підписує.

Так само, як і згаданим вище письменникам, авторові «Мистецтва вмирання» вдається показати наживо процес виходу людської психіки з ПТСР через майже позасвідоме зbereження власної гідності, рідної мови, здатності любити. Спираючись на ці три підвалини, герой з новелі в новелу чіпляється за життя на чистому інстинкті. Спогад, що колись любив і втратив кохану, але мусить її відшукати на цьому світі чи в засвітах.

«Обживання зони німоти», оприявлення світу в українському слові у внутрішніх мисленнєвих формах, опримотнення і повернення здатності до слово- та світотворення у рідній мові. Нарешті — розкідане по різних новелах усвідомлення героям того, що попри всі засоби цивілізація-підроблених-Завітів так і не спромоглася остаточно відібрati в нього гідність: «Хочеш істи — будеш красти... Ти втрачаєш гідність, бо жебраєш». На чистому інстинкті цей «фауст» пізньорадянського часу не лише утримується від остаточного звиродніння, чіпляючись за власну гідність Людини — «у мене був паспорт, я був людиною», а й виявляє непереможну вітальність українця: «Ми досить стара нація, щоб уже почати аналізувати своє минуле, а аналізуючи, почати проживати історію знову».

Романи вийшли в різні роки — Л. Кононович «Тема для медіатії», 2004; С. Сингайський «Дорога на Асмару», 2016; В. Сердюк «Мистецтво вмирання», 2019, але метасюжети, пов'язані з «проговоренням» досвіду Голодомору в Україні, подоланням травматичних наслідків, вібудова і комфорктне облаштування власного дому, а ширше — всієї України — є універсальною основою цих творів. Відтепер вони працюють в українському та світовому культурному просторі, допомагаючи нам «відновити розбиті форми з самих себе», а світові будучи пересторогою, щоб «ніколи знову».

Тетяна ЄВСЄВА,  
старший науковий  
співробітник Інституту  
історії України НАНУ,  
кандидат історичних наук.